

FOGONEIRO PREFERENTE¹

Pedro Incio

Rodrigo Piñeiro Torres, cabo fogoneiro, saíu de Pontedeume para Ferrol nun taxi na mañanciña do 18 de xullo de 1936. Xunto con outros mariñeiros interrompiu a súa fin de semana, franco de ría, para embarcarse no cruceiro *Libertad* ante as noticias da rebelión militar, que xa comezara o sábado en Marrocos. De xeito extravagante o golpe de estado franquista comezou un domingo.

No barco pasou os tres anos de guerra civil e, rematada esta, logo de volver de Túnes coas mans limpias de sangue, como se dicía entón, foi encerrado nun campo de concentración en Cádiz. Despois estivo no cárcere varios anos cumprindo unha condena de catorce como cómplice dun delito de auxilio á rebelión, e xa non volveu ao exército, aínda que coa chegada da democracia o seu traballo foi recoñecido e a súa viuva recibiu unha pensión. Logo traballou indo ao mar na vila e tamén de fogoneiro nos barcos que saían da Coruña, ata que morreu no ano 1962.

Rodrigo Piñeiro Torres naceu ó 29 de decembro de 1900 no Souto da Vila. Fillo de Gabriel Piñeiro Placer, mariñeiro de 37 anos, e de Mercedes Torres Galán, nacida no 1868 en Vilar, adicada ás ocupacións propias do seu sexo e domiciliada co seu marido. Neto

1. A finais dos 90 comencei a facer xestións para tramitar a amnistía do meu avó; de resultas diso conseguín unha serie de documentos sobre os seus anos na Mariña, o seu xuicio e a súa pena. Cando quixen conseguir máis datos acudín ao Arquivo Militar de Cartagena, pero o seu director non me facilitou máis que a vista do expediente. Co pouco que tiña, os recordos familiares, algunhas páxinas web e unha conversa cunha tía miña —que se engade en notas a pé de páxina— fíxose este pequeno estudo.

por liña paterna de Manuel Piñeiro, natural de Pontedeume, difunto, e de Ramona Placer, e pola materna de Nicolás Torres e de Josefa Galán, domiciliados en Vilar. A que será a súa dona, Francisca Iglesias Calvo naceu en Pontedeume o día 27 de decembro de 1901, filla de José Antonio Iglesias, mariñeiro, e de Nicolasa Calvo González, natural de Queixeiro, adicada ás ocupacións propias do seu sexo e domiciliada co seu

marido. Nicolasa Calvo abandonara a súa casa natal de Doróña sendo moi nova para traballar de criada en Pontedeume; alí coñeceu a José Antonio, cuos pais tiñan unha panadería e casou con él. O día 10 de setembro de 1924 celebrouse na igrexa de Santiago a voda de Rodrigo Piñeiro e Francisca Iglesias, diante do presbítero José Filgueiras. Fruto dos seus amores tiñan xa un fillo, Jesús Eugenio², nacido o 3 de decembro de 1923, e foron a vivir na Tafona 19, segundo o Padrón de 1924. A acta a firma o contraente, pero non a muller, por no saber. Francisca, Paca a Chepas, non aprendeu a ler e firmaba na Caixa de aforros coa pegada do seu pulgar, tampouco aprendeu as catro regras e as contas na praza facíaas con cruces e paus³.

Durante a II República, o nome de Rodrigo Piñeiro Torres aparece no “*Diario Oficial de la Marina*” en tres entradas de 1930, 1933 e 1936, nas ocasións nas que se lle concede a continuación no servizo; logo desaparece. Pasan os anos e os tempos son chegados. Co triunfo da democracia cambian as políticas e así nunha Orden de 1979 , se dis-

pon o paso á situación de “retirado” do ex Fogoneiro Preferente, Rodrigo Piñeiro Torres, quen tendría alcanzado el empleo de sargento”; outra Orden de 1980 concédelle unha pensión á súa viúva. Tamén foi indemnizada por todos os anos pasados; Paca tuvo entón algúns cartos, fixo testamento e nombrou herdeira universal a súa filla Nicolasa.

Rodrigo Piñeiro, O Guinda, morreu o 1 de marzo de 1962 a consecuencia dunha trombosis coronaria, no seu domicilio da rúa do Picho, número 20. Ese día chegara da Coruña moi contento porque atopara traballo nun barco do Gran Sol. A vila púxose de loito pois o Guinda era moi que-

2. Miña nai non quería casar, papá esperaba na igrexa e o neno gateaba polo adro i ela non ía; toda a familia estaba con ela na casa insistindo para que fora.
3. Miña nai non sabía ler, pero a nos a todos nos leváron á escola, fumos ás Ginesas e saímos despois de aprender a ler, escribir e as catro regras. Pero coa guerra tivemos que poñernos a traballar.

rido polos seus veciños⁴. O Guinda morreu novo tras unha vida chea de penalidades. Francisca Iglesias, a vella Chepas, morreu o 27 de febreiro de 2002 horas no seu domicilio da rúa Río Eume, onde vivía coa súa filla Carmolas. Morreu centenaria, despois dun século de máis alegrías que tristuras. Trouxeron ao pobo oito fillos: Suso O Galán, Mercedes A Guapa, Fina A Monxa, Rodríguez e Tonitiño –mortos de nenos–, Lasa a Lomba, Lolita e Carmolas; tamén 25 netos e un feixe de bisnetos. Todos Chepas.

A II REPÚBLICA

A creación dunha mariña moderna, tralo desastre de 1898, foi un dos obxetivos do goberno de Alfonso XIII. Dende principios de século desenvólvense en España varios plans de millora da flota e o derradeiro, durante o goberno Berenguer, o último da monarquía, de ter sido levado a cabo, houbera situado a España entre as primeiras potencias navais, pero a guerra civil impediuno. Ningún dos programas desta longa etapa chegou a cumprimentarse na súa totalidade, o que, lonxe de ser negativo, permitiu ir adaptando os plans aos novos criterios impostos polos cambios tanto tecnolóxicos como xeoestratéxicos, pero tamén de persoal, co que se conseguiu unha das milliores frotas da Europa de comezos de século. Todo este recambio e millora na frota e na política militar trouxo consigo a necesidade de aumentar a plantilla e de facer cambios na súa estrutura, favorecendo sobre todo ás clases de tropa e auxiliares. As medidas do ministro da Mariña do goberno republicano, Casares Quiroga, cambiaron algo a rixida estrutura miliar de entón. O persoal aumentou tanto entre os oficiais como na clase de tropa, e non é de extrañar que moitos mariñeiros decidiran cambiar a intranquila vida da pesca de baixura nas rías, por unha máis segura, e mellor pagada⁵, nos barcos de guerra. Ese foi o caso de Rodrigo Piñeiro e de moitos veciños e compañeiros seus.

Rodrigo Piñeiro ingresou na Armada, en necesario, o 14 de xullo de 1930 como mariñeiro de segunda. Preséntase nesa data na capital departamental e tres días despois embarca no Cruceiro Príncipe Alfonso, onde permanece ata agosto de 1932, cando é destinado ao Arsenal de Cartagena.

Nómbрасelle aprendiz de fogoneiro, situación na que está durante soio dous meses pois decontado ascende a mariñeiro fogoneiro, posto que ocupa durante un ano, e por fin en outubro de 1932 chega un novo ascenso polo que pasa a ser fogoneiro preferente. E sorprendente a sucesión de ascensos, ligada a mobilidade que permitían as novas medidas republicanas, polo que Rodrigo alcanzará durante a guerra o posto de cabo de fogoneiros.

4. O Chispa cortaralle o pelo ao meu pai ese mesmo día no Empedrado antes de ir á Coruña na procura de traballo. El volveu moi contento da Coruña, pero subindo a costa do Picho díxolle a Carmolas, a filla peqena, que non estaba ben. O enterro estaba cheo, foron todos os bares do pobo. El era moi festeiro. Foron as curmás, as irmás de Don Pablo. Levantouse o pobo, todo o mundo dicía: Morreu o Jinda. O Jaula traballaba con él e chorou moito.

5. Cando meu pai era militar vivíamos ben, nunha casa da rúa Real con auga corrente e cuarto de baño. Tiñamos chaquetas de angorina. Cando estaba no Libertad a miña nai ía á ribeira e el non quería que fora porque tiñan cartos, pero a Paca dáballo igual. Do barco traía de todo, ata marmelo en barras e queixos de cinco quilos.

A II República alcánzao no seu posto de fogoneiro preferente. O seu primeiro traballo co goberno da II República comeza un día despois da súa proclamación, xa o 15 de abril, cando o *Cruceiro Príncipe Alfonso* parte cara a Marsella levando a Alfonso XIII de camiño a Italia. O barco partiu de madrugada ao exilio, levando ao rei dende Cartagena con destino a Marsella tras terse proclamada a II República na vespere –a viaxe constituíu a primeira lenda familiar.

O rei, vendo que non gozaba do apoio do pobo, pois nas eleccións municipais o triunfo das candidaturas republicanas fora abafador –na Coruña, por exemplo, saíron elixidos 34 concelleiros republicanos fronte a 5 monárquicos; en Pontedeume todos republicáns: sete concelleiros da coalición ORGA-FRG, cinco do Partido Republicano Radical e tres do PSOE- , decidiu exiliarse. O barco saíu do Arsenal de Cartagena, desviándose primeiro ata Gibraltar onde recolleu ao infante Juan de Borbón ese mesmo 15 de abril. Retornou o cruceiro, xa sen corona, a Cartagena o 17 de abril. O barco chamábase *Príncipe Alfonso*, pero o seu nome mantívose pouco tempo, pois por orde do goberno, o mesmo 17 de abril, con Casares Quiroga como ministro, pasou a chamarse *Libertad*. Ao final da guerra cambiou outra vez de nome polo de *Galicia*, que tivo ata o seu desguaze.

En agosto de 1932 Rodrigo Piñeiro é destinado ao Arsenal de Cartagena, donde permanece ata outubro de 1933. Deixa o Arsenal de Cartagena para incorporarse ao *Libertad*, onde, segundo a súa folla de servizos, continúa na data de 2 de xullo de 1936; e neste barco traballará ata o final da guerra civil. Neses días do 1939, o *Libertad*, xunto con toda a frota republicana, abandonou a península rumbo a Túnes.

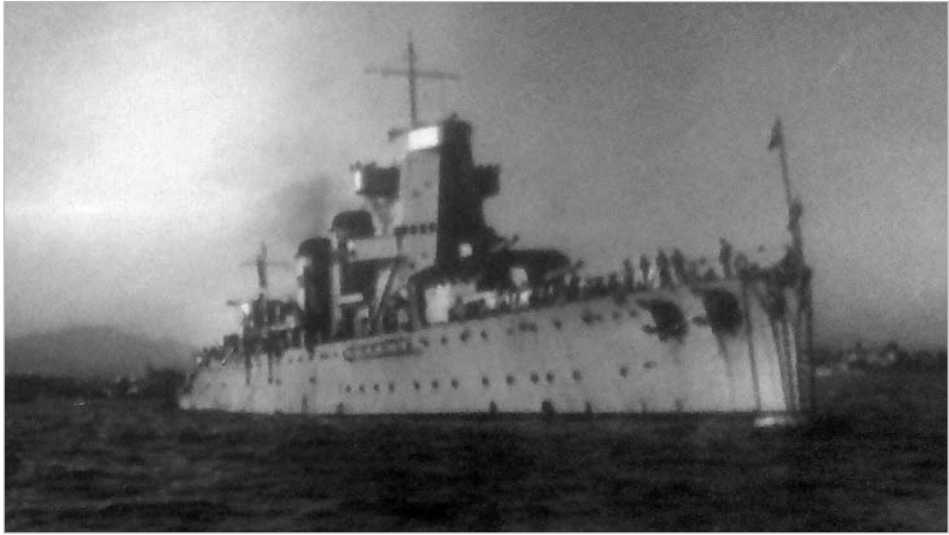
De 1936 temos o certificado do capitán de corveta do *Libertad*, sobre Rodrigo Piñeiro, de data 2 de xullo, e nel vemos que houbo un cambio nese primeiro cuadrimestre de 1936, comezada a guerra civil, en relación aos informes anteriores.

“18 de julio de 1936. Destinado en zona no liberada: 2 años, 8 meses y 11 días. 1er cuadrimestre, pasa de Bueno en todo a policía correcto, aptitud suficiente, aplicación suficiente, celo y amor al servicio, suficiente, conducta buena”.

Mentras que os informes trimestrales dende 1930 eran de “*conducta, aplicación, aptitud, celo y amor al servicio Bueno. Certificación de Rodrigo Piñeiro por el capitán de corveta Juan Garat Rull, segundo comandante y jefe del detall interino del Libertad, del que es comandante el capitán de navío Hermenegildo Franco y Salgado Araújo.*”

SUCESOS DE ASTURIAS

O 6 de outubro do 1934 comeza a participación do *Libertad* nos sucesos de Asturias pois o goberno tiña enviado alí a parte da súa frota. Polo seu traballo abonáanse-

Cruceiro *Libertad*

Ile a Rodrigo Piñeiro 3 meses e 18 días para todos os efectos, pois o *Libertad* estivo alí dende outubro de 1934 ata xaneiro de 1935. Foi o tempo que estivo declarado o estado de guerra no territorio nacional.

A Revolución de Asturias foi unha revolta obreira, parte da Folga Xeral Revolucionaria que propoñeron os sindicatos contra as medidas represivas do goberno dereitista de Lerroux e da CEDA, no chamado Bienio Negro. Soio triunfou na provincia asturiana porque foi alí onde aos socialistas da UGT e o PSOE, uníronse os anarcosindicalistas da CNT. En Cataluña, a outra zona revolucionaria na que podería ter triunfado a revolta, pois a maioría obrera era indiscutible e a súa forza incontestable, a vitoria obreira non foi posible, a proclamación do Estado catalán o 6 de outubro, a posterior declaración do estado de guerra e a intervención do exército levaron á revolución por outro sendeiro. A todo isto habería que engadir a complexa posición do movemento anarquista, sempre fronte ao goberno, os partidos e ao nacionalismo.

O goberno, tras apagar a revolta en Barcelona, onde os cañóns chegaron a apuntar a Montjuich, enviou á súa armada a Asturias. O 6 de outubro, o cruceiro *Libertad* sae da cidade con tropas para Xixón. Alí o Ministro da Guerra Alejandro Lerroux ordeou a *Libertad* que bombardeara o cerro de Santa Catalina, chamado popularmente Cimadevilla, onde estaban as posicións ocupadas polos rebeldes. Ao día seguinte Lerroux contacta co Almirante Xefe do Estado Maior da Armada autorizando ao comandante do *Libertad* a bombardear as concentracións de rebeldes no Musel, o porto de Gijón. Unha semana despois efectúase o desembarco de forzas no porto, coa cidade tomada. En xaneiro de 1935 a frota abandoa Asturias despois de que a revolta fora vencida, pois tras tomar a costa aniquilouse a rebelión no interior, con moita loita en Oviedo e nas minas.

GUERRA CIVIL

Nos días anteriores ao golpe de estado respírase un ambiente enrarecido en toda España, o ruído de sabres aumenta e dende todos os frentes témesese o peor. Por iso o 13 de xullo celébrase no Arsenal de Ferrol unha reunión entre os delegados dos *cruceiros Libertad, Miguel de Cervantes e Almirante Cervera, e o acorazado España*, convocada polo Comité Central do Libertad, para fixar a liña de acción a seguir na Escuadra ante unha máis que probable alteración da situación política. De resultas da reunión constitúense comités a bordo dos buques, en nun deles, o *Libertad*, buque insignia da escuadra, erixiuse o Comité Central, coordinador das actividades dos demais. Os comités constituían o brazo político da tropa, e no do *Libertad* estaba o cabo que entregou a Rodrigo Piñeiro un arma, que éste soio aceptou á forza, e que constituíu unha das probas de cargo no seu xuicio.

Uns días despois, a vespera do alzamento, o 17 de xullo, celébrase unha reunión en Ferrol na que se decide que, ante a ameaza de revolta, a flota saía ao mar ao día seguinte, o 18 de xullo. A noticia chega a Pontedeume e Rodrigo Piñeiro sae do pobo de madrugada, nun taxi, junto a outros compañeiros, sabedores das ameazas dos golpistas, coa vontade de servir á República e cumprir coas súas obrigas. O 17 era sábado e os mariñeiros estaban francos de ría na casa⁶.

O *Libertad* diríxese a Alxeciras, seguindo a orde dada polo Ministro de Mariña. Mais todo era moi confuso: os mariñeiros e os oficiais tiñan distintos puntos de vista. Ao

6. O día que empezou a guerra, ao meu pai chamouno un de Salvadores que era maquinista e colleron un taxi para Ferrol porque se esperan un pouco mátanos. Que foi o que lle pasou a un tío de Xoana A Vergueira. Na guerra había manifestacións cada vez que caía unha cidade. O concello tocaba as campás.

día seguinte, de madrugada, o telegrafista Benjamín Balboa radiou unha circular a tódolos buques advirtindo da gravidade da situación e poñendo en garda ás dotacións contra os seus xefes. Era sabido que mentras que a maioría dos oficiais apoiaban o golpe de estado, a mariñeiría permanecía fiel á República; as loitas entre ambos bandos levaron á inusual situación de que na escuadra mandaran os cabos, defenestrados os mandos nas primeiras xornadas.

O *Libertad* encóntrase ás 15.00 fronte a Cádiz. O anarquista Benjamín Balboa, en novos mensaxes dende Madrid, ordenou á dotación empuñar as armas ante os pretextos dilatorios do comandante do *Libertad*, que se opoñía a bombardear a cidade. Iso a pesar de que a primeira hora da tarde o comandante, o capitán de navío Hermenegildo Franco Salgado-Araujo tiña recibido de Madrid a orden de atacar Cádiz. Tamén contactouse por radio para conminar á plaza á súa rendición, de orden do ministro, mais o almirante Xefe da Base Naval, pra gañar tempo, procurou entreter ao cruceiro contestando que non tiñan

que loitar, pois o obxectivo do alzamento era derrocar ao goberno e non loitar contra a República. Nin no barco nin na praza querían seguir as ordes do goberno lexítimo.

Ante as escusas dos mandos, que argüían a escasa visibilidade e a indefinición dos brancos a bater, e ao ver que a artillería non se movía, membros da dotación arrestaron ao comandante e a varios oficiais e tomaron o control do barco, cando xa estaba Cádiz á vista. Ao rematar enviaron a Madrid a seguinte mensaxe: “Xefes e oficiais fascistas detidos. Punto. Dotación tomou mando do buque. Punto. Necesitamos petróleo. Punto. Es-peramos instrucións. Viva a República”.

A maior parte dos oficiais foron incomunicados e algúns trasladados a outro barco. Os oficiais que quedaron encerrados a bordo foron asasinados o 3 de agosto de madrugada, e uns días despois tamén foi asasinado o comandante do cruceiro que se atopaba na enfermería. Rodrigo Piñeiro protexiu ao comandante Hermenegildo Franco Salgado-Araujo, que se escondeu na sala de máquinas ao estalar o motín no barco. Ou alomenos esta era outra das lendas familiares.

O ocorrido no *Libertad* chegou a oídos da xente do cruceiro *Cervantes*, buque insignia da Escuadra, que navegaba ao mando do capitán de navío Antonio Moreno, levando a bordo ao estado maior. Os subalternos fixéronse co control do barco na noite do 19 ao 20 á altura de Lisboa, arrestaron á maior parte dos oficiais e na tarde do día 20 entra-

ron en Tánxer. Dous dos oficiais confinados a bordo foron asasinados o 31 de xullo, e os restantes foron fusilados o 8 de agosto. Os oficiais mortos foron sepultados no mar de acordo cun telegrama de Madrid que dicía: “Con sobriedade respetuosa dean fondo aos cadáveres, anotando situación”. Mentres que o radiotelegrafista Balboa dirixiuse ao Miguel de Cervantes en términos ben distintos: “Tirade pola borda aos traidores”. Isto se repetiu nos outros barcos.

Hai que dicir que o primeiro que fixo o goberno de Madrid tras coñecer estes altercados foi enviar a un equipo xurídico a Cádiz para celebrar os xuízos oportunos e dictar as condenas necesarias.

As consecuencias de todo isto foron moi negativas para o triunfo da República. O descabezar aos barcos e poñer ao mando persoal non adestrado supuxo unha mingua durante a contenda; doutra banda, a creación dun mando político en forma de comités nos barcos e na cúpula trouxo consigo problemas de comunicación entre os mandos e a tropa. A iso hai que sumar a idea de parte da esquerda de facer a revolución durante a guerra, o cal complicou as manobras militares. Algunhas opinións, como a de Durruti en favor da disciplina e a militarización non tiveron éxito. “Podemos renunciar a todo, menos a la Victoria” dixo.

ACCIÓN DO LIBERTAD DURANTE A GUERRA CIVIL

En xullo de 1936, o *Libertad* e varios destructores bombardearon Ceuta para impedir o paso de tropas polo estreito. Dous días despois xunto co Miguel de Cervantes tamén bombardearon Alxeciras e A Liña. Tras ser obrigados polo Comité internacional a abandonar Tánxer, que era cidade internacional, Málaga converteuse na nova base da escuadra republicana, para así poder manter o bloqueo do Estreito neses primeiros días de guerra. O paso das tropas fascistas de África á península era fundamental para os facciosos, e a loita para evitalo foi a primeira gran misión da República; pero os golpistas pasaron o Estreito. A saída da tropa para o norte en setembro foi un erro fatal.

En agosto de 1936, o *Libertad* e o *Jaime I* bombardearon os portos de Cádiz e Alxeciras, afundindo neste último ao cañonero *Dato*. A finais do mes de agosto o *Libertad* tomou parte na fracasada acción de conquistar Mallorca. A República non puido vencer nesa loita e a illa quedou en mans do malhadado Conde Rossi, executor dunha das peores matanzas da guerra civil.

En setembro de 1936, co *Jaime I*, o *Cervantes* e cinco destructores, parten de Málaga para acudir en axuda das forzas republicanas ailladas no norte de España. Os fascistas venceran en todos os territorios que rodeaban o Cantábrico, dende Lugo a Jaca, e se formou a chamada bolsa do norte. Durante todo o mes de outubro, a escuadra republicana só se limita a realizar bombardeos no Cantábrico, ata que recibiu a orde de regresar ao Mediterráneo. Taménolveu o *Libertad* para unha misión especial.

O ministro de Facenda, Juan Negrín, asinou un decreto reservado nese mes de setembro de 1936, co respaldo do presidente Largo Caballero, para o traslado da maior parte das reservas de ouro do Banco de España á URSS. O obxectivo do Goberno republicano era evitar a captura do lingotes polas tropas nacionais trala posible caída de Madrid. O 25 de outubro de 1936, de madrugada, partían de Cartagena rumbo á cidade ucraniana de Odessa co chamado ouro de Moscú catro cargueiros rusos. Dado o valor do transportado, a loxística soviética estimou oportuno repartir a carga temendo un imprevisto. As naves ían escoltadas polo *Libertad* ao mando do capitán de navío Buiza. Nas lendas familiares sempre estaba a do ouro de Moscú.

En xullo de 1937 Rodrigo Piñeiro embárcase no petrolero Elcano para levar combustible aos destructores José Luís Dez e Ciscar, na fronte norte. En agosto Rodrigo Piñeiro atópase en Santander e en setembro embarca nun barco inglés para pasar a Francia e despois volver á España republicana. Isto aparece nas actas do xuízo, pois se lle reprocha que, dende Francia non volvese a España pola zona nacional no canto de facelo por Cataluña, ao que contesta que tiña medo das represalias si entraba a España polo País Vasco, e que o seu barco e os seus compañeiros estaban en Barcelona.

En setembro de 1937 o *Libertad*, xunto co *Méndez Nuñez* e varios destructores atopáronse na costa de Argelia ao *Baleares* e entablaron un duro combate. Como consecuencia, o *Libertad* foi alcanzado polo *Baleares*, o que lle causou algúns danos, mentres que pola súa banda o *Libertad* alcanzou en dúas ocasións ao *Baleares*, provocándolle un incendio a bordo. En marzo de 1938 a escuadra republicana, comandada polo *Libertad* enfrontouse á escuadra nacional na batalla do Cabo de Palos, onde os disparos do *Libertad* e os torpedos do destructor *Lepanto* alcanzaron ao *Baleares*, provocando a voadura do pañol de municións de proa e a ponte. O *Baleares* afundíriase poucas horas despois.

En marzo de 1939 desenvólvense os chamados sucesos de Cartagena, unha confusa situación na cal un golpe de estado republicano, dentro do golpe de estado fascista, súmase á irregular situación do goberno. O golpe constituíu un dos últimos actos da Guerra Civil, o encabezaba o coronel Casado, xefe do Exército do Centro, e foi apoiado por todas as forzas políticas da zona republicana que avogaban por poñer fin á guerra, xa que a consideraban completamente perdida, e entre as que se atopaban os socialistas “antinegrinistas” encabezados en Madrid por Julián Besteiro, así como os anarquistas e os republicanos de esquerda.

O golpe triunfou tras desencadearse en Madrid unha guerra civil dentro da guerra civil entre as forzas casadistas e os comunistas, que eran os únicos que apoiaban xa, xunto cun pequeno sector do PSOE, a política de resistencia de Negrín. Formouse entón un Consello Nacional de Defensa que iniciou as conversacións co bando sublevado, pero Franco, como xa tiña reiterado en numerosas ocasións, só aceptou a rendición incondicional do Exército Popular Republicano. As tropas franquistas deseguido ocuparon Madrid, Valencia e toda a zona Centro-Sur, o último territorio español baixo a autoridade da Segunda República, sen atopar apenas resistencia. Foi o final de tres anos de guerra.

O 5 de marzo de 1939 trala sublevación na cidade, o *Libertad* partiu de Cartagena xunto co groso da escuadra republicana con rumbo a Bizerta, onde chegou o 11 de marzo. Ao día seguinte os tripulantes solicitaron asilo político e a dotación foi conducida a un campo de internamento na localidade de Meheri Zabbens.

TRALA CONTIENDA

A flota republicana abandonou Cartagena e con ela perdéronse todas as posibilidades de fuxida para os miles de persoas que estaban abandonadas no derradeiro bastión republicano. Estes últimos días deixaron en Cartagena, Alicante e noutras cidades, nos pobos, nas aldeas, no campo e sobre todo no mar, esceas terribles, mortes, asasinatos e suicidios de persoas que non tiñan xa ningunha opción para salvarse. Xente que se tiraba ao mar a morrer. Toda a tropa republicana fondeada en Cartagena abandonou España, unha manobra controvertida e moi criticada, pois deixou no porto, e sen barcos para saír ao exilio, aos miles de españois que acabaran nese pequeno reducto que lle quedaba ao goberno republicano, unha pequena cidade rodeada por toda a vinganza do mundo.

A armada republicana fondea en Túnes, onde a tropa foi internada nun campo de concentración e entregada deseguido ás autoridades nacionais. Aos militares léselles un telegrama de Franco no que se di que, aqueles que non tivesen as mans manchadas de sangue podían volver a España sen temor ás represalias. Así o fixeron moitos, pero non foi así: esperáballes o campo de concentración primeiro e logo o cárcere.

Á súa volta a España, o *Libertad* foi rebautizado co nome de *Galicia*, sufrindo unha remodelación nos anos 40. O *Libertad* continuou en activo ata xaneiro de 1970, cando foi dado de baixa e comezouse o expediente para o seu desguace.

O XUÍZO

Rodrigo Piñeiro chega co resto da armada ao porto de Bizerta en Túnes, onde son todos internados no campo de concentración de Makassany; alí estiveron uns poucos días pois pronto foron devoltos á España nacional. Para iso xa o 31 de marzo de 1939, o último día da guerra civil, chegou a Bizerta, a bordo do Mallorca e do Marqués de Comillas, o persoal que debería facerse cargo dos buques internados. Foi así como a tropa republicana rematou entregada ás autoridades nacionais.

Aos militares léselles o telegrama de Franco que daba esperanzas de que non habería represalias para aqueles que non tivesen as mans manchadas de sangue. Así pensaron moitos, pero a realidade foi outra. Así pensou Rodrigo Piñeiro, que non loitara durante a contenda, que se limitou a exercer o seu oficio de fogoneiro na sala de máquinas e que non fixera uso do fusil que se lle entregou nos primeiros días da revolta, cando ían de Ferrol ao estreito. A sangre nas mans: outra lenda verdadeira.

Rodrigo Piñeiro é presentado ás autoridades nacionais en marzo, e tras distintos avatares durante catro anos de xuício, é condenado na causa nº 311/41, con sentenza firme do 15 de decembro de 1943. Nesa devandita data é dado de baixa no exército ata o 9 de xullo de 1944, cando é retirado definitivamente, pois esa é a data de publicación no BOE do decreto que fixa devandito día como de liquidación do período da guerra de liberación e como data de retiro do persoal. Durante moitos anos non puido vivir coa súa familia⁷.

Do 16 de maio do 39, uns días despois do fin da Guerra Civil, temos o interrogatorio a Rodrigo Piñeiro na súa primeira declaración informativa ao ser internado no Campo de Concentración de Rota en Cádiz:

*Partidos a que ha estado afiliado antes del MOVIMIENTO NACIONAL?,
ninguno*

Organizaciones sindicales a que ha estado afiliado antes del Movimiento Nacional, ninguno

Partidos a que ha estado afiliado después del Movimiento Nacional, ninguno

Organizaciones sindicales a que ha estado afiliado después del Movimiento Nacional, ninguno

Unidad a que ha pertenecido y destino que ha tenido: Crucero Libertad, Destructor Lazaga y Petrolero El Cano como fogonero preferente y cabo fogonero.

Declaración:

El 18 de julio le sorprendió el movimiento en el crucero “Libertad” con ocasión de que estaba navegando a la altura de Portugal. Que pidió permiso al maquinista para salir de calderas, y al hacerlo se presentó el cabo radio Fernández, quien le dijo que cogiera un fusil, lo que tuvo que hacer ante sus amenazas, yendo a cubierta en donde estuvo hasta que pudo escapar y bajar a su destino que lo era la cámara de calderas. Antes de detener a los oficiales ya se había ido de cubierta. Hace constar que está de acuerdo con la declaración de expediente a excepción en lo que se refiere que el declarante figuraba en el comité, pues hace constar que él nunca perteneció, así como que nunca se metió en nada. Que el 29 de junio del 37 fue llamado por el comisario del crucero Libertad que lo era Emilio Araujo, quien le dijo si quería tomar parte de la dotación del petrolero “El Cano” para hacer un viaje al Norte, y para lo cual se ofreció voluntario el

7. Co meu pai na cárcere estivemos moi mal. Miña nai traballaba i eu tamén traballaba; ía coa miña irmá Mercedes a Vilar, onde os curmáns de Campolongo. Dábannos aceite, xabón, patacas, verdura, unto. Se non gañaban comíase pan con manteiga. Leite nunca nos faltou. Ademais a familia de avó tiña un forno, e sempre tivemos pan. Avoa pedía na guerra a Dona Pura Vila, dos de Prego e a Carlos Villanueva. Aos venres ían os pobres as casas e dábanlles unha esmola: había cola nesas casas, por exemplo, a de José Luis Prego. Moita xente rica ganou moito prestando cartos. Cando os pobres ían pagar as deudas eles negábonselles na casa. Entón todo quedaba para os ricos

declarante en unión de otros varios del Libertad para hacer el citado viaje, y en el que llevaba el buque petróleo para los destructores José L. Díaz y el Ciscar, que se encontraban en el norte. Que estando en el Musel el buque sufrió graves averías a consecuencia de una bomba de la aviación nacional. Al poco tiempo fue evacuado en Ribadesella por un buque mercante inglés, fue a raíz de ser liberado Santander que fueron llevados a Francia y de donde pasó a la zona roja. Que participó en el hecho de guerra que motivó la pérdida del Baleares. Que durante el tiempo que ha estado embarcado o en este buque no ocurrió hecho alguno digno de mención, que lo ha sido hasta la salida de la flota de Cartagena el 5 de marzo de 1939, llegando a Bizerta”

¿Quiénes formaron el mando del buque y formaron parte de los comités? Igual que lo declarado en el expediente no 58. Hace constar que él nunca formó parte del comité, como así se le menciona en la citada declaración no 58.

¿Ha estado detenido en alguna cárcel o campo de concentración antes de entrar en la Zona Nacional?

Zebbeus-Maknassy. Que votó en el escrutinio quedarse en el campo, cambiando de parecer cuando le leyeron el telegrama de amnistía, que decidió entonces venir a España, efectuándolo a bordo del Marqués de Comillas. Campo de concentración de Rota, dieciseis de mayo de 1939

Documento anejo de avaluos:

Don Jacinto Ponte Vázquez, Don Indalecio Vázquez Leira, Don Nicolás Camino Regueiro, comerciantes de Puentedeume. D. Pío Rosado Fajardo, secretario del Pósito marítimo Terrestre.

Don Jacinto Ponte Vázquez, Don Indalecio Vázquez Leira, Don Nicolás Camino Regueiro, avalan y garantizan a Rodrigo Piñeiro como persona de excelente conducta, ha sido siempre persona de orden no perteneciendo a ningún partido, ignorando su actuación a partir del 18 de julio

D. Gerónimo Barro Lage, jefe local de la FET y de las JONS de Pontedeume certifica que los camaradas firmantes en este aval pertenecen a esta organización en calidad de militantes, siendo de intachable conducta y probada adhesión a la causa nacional.

En Pontedeume, a seis de mayo de 1939. Año de la Victoria

Posterior á declaración temos informacions contradictorias na Acta de clasificación de 11 de novembro:

En el SIP de El Ferrol del Caudillo no constan antecedentes, así como tampoco que perteneciera al Comité del Libertad. La Guardia Civil de Pontedeume participa que es de buena conducta y antecedentes, de ideología

apolítico, su actitud antes del G MOVIMIENTO NACIONAL fue buena, ignorando la que haya tenido en zona roja. Jefe FETE se manifiesta igual, también Gobernador Civil de La Coruña, un aval particular visado por la FETE y otro del secretario del Pósito de Puente deume. SIP de Cartagena manifiesta que es de ideología izquierdista, siendo gran defensor de los rojos en todas sus manifestaciones, relataba todo lo ocurrido en el Libertad, por lo que debe saber lo que pasó a bordo, buena conducta, relacionado con elementos marxistas, desafecto a la causa nacional

Uns días despois, o 20 de novembro de 1939 Rodrigo Piñeiro deixa o campo de concentración e ingresa na cárcere. Sae de alí en liberdade con cargos e pendente de xuízo. Permíteselle volver á vila i estará na casa ata marzo de 1941, cando é detido e enviado a Cádiz para ser xulgado:

Comandante General del Departamento Marítimo de El Ferrol del Caudillo[sic] al Comandante General del Departamento Marítimo de Cádiz, de 15 de marzo: En atención a su escrito de 13 de enero: Rodrigo Piñeiro fue entregado con fecha 8 de marzo a la Guardia Civil para su conducción al expresado Penal Naval Militar de la Casería de Ossio donde será puesto a disposición de su autoridad

En abril o Auto de procesamento en San Fernando o declara en prisión preventiva: *RESULTANDO: acordó procesar y procesa al mencionado fogonero al que le decreta la situación de prisión preventiva. Notifíquese al director del penal de la Casería de Osio donde se encuentra*

No auto de decembro podemos ler: *Se traslada el juzgado a la Prisión Militar Naval con objeto de tomar declaración al encartado Rodrigo Piñeiro.*

En a súa declaración de xaneiro: *En el destructor Lazaga le sorprendió la huida a Bizerta, regresando de este punto a España en el Marqués de Comillas siendo internado en Rota y más tarde pasó al Batallón de trabajadores no 210 que estaba en San Roque (Cádiz) y de este trasladado a la Prisión Militar Naval de Cartagena en el mes de noviembre.*

En febreiro temos o escrito do Capitán Xuíz Instructor en Cartagena: *Causa nº 76 0/1939 contra Rodrigo Piñeiro por el supuesto delito de auxilio a la rebelión en el Departamento Marítimo de Cádiz, la cual ha sido inhibida a favor de esta jurisdicción: Le ordenó un cabo radio llamado Fernández que cogiera un fusil, lo que hizo con amenazas de dicho cabo y cuando fueron detenidos los oficiales no estaba en cubierta. El 29 de julio fue requerido por el comisario político Emilio Araujo, por si quería formar parte de la dotación de El Cano*

En outubro de 1942 Rodrigo Piñeiro foi posto en situación de prisión atenuada en Cartagena, coa obrigación de presentarse regularmente no xulgado, pois ata entón contiñaba recluído na Prisión Militar Naval de Cartagena.

En febreiro de 1943 é dictada sentenza, pola que se lle aplica unha pena de 14 anos de prisión como cómplice dun delito de auxilio á rebelión, séndolle de abono a totalidade de la prisión preventiva sufrida. Uns días despois é autorizado o sentenciado en continuar a situación de prisión atenuada en Pontedeume, rúa Roda, nº 8, durante a tramitación do expediente de liberdade condicional

Ao mes seguinte, o 25 de marzo concédeselle a liberdade condicional atendendo á súa boa conduta, e esixese que o liberado fixará a súa residencia en Pontedeume. Outra lenda familiar: a viaxe de María Espada para mediar por Rodrigo.

Doze anos mais tarde, en abril de 1955 o Xefe Militar da prisión asina a Certificación de Liberdade Definitiva por deixar extinguida en devandita data a condena. Pasou entón quince anos cativo, dende o seu regreso de Túnez ata 1955. Nos costa maximar o que supoñía para un home e a súa familia, nos anos 40 e 50, ter enriba unha condea por auxilio á rebelión. A súa muller, Paca a Chepas, foi rapada nada mais rematar a guerra civil, a familia, que ata a guerra tiña unha boa posición coa paga de Rodrigo como militar, viviu traballando no mar: os homes nos barcos, as mulleres nas prazas. O fillo maior na División Azul, ganado 500 pesetas coas que se mantiña toda a casa⁸.

Durante esas décadas da posguerra Rodrigo Piñeiro traballará de mariñeiro, saíndo ao mar polas tardes, primeiro embarcado en Sada, logo en Pontedeume e ao final na Coruña, de onde volvía moi contento o día da súa morte en 1963, pois conseguira traballo.

Rodrigo Piñeiro morre no balcón de casa mirando como as campás da igrexa soan. A súa filla Nicolasa non dorme esa noite, nos Peraes, a 200 km do pobo. As súas últimas palabras: Paca, non che vexo. A súa esposa vivirá ata o 2002, non sen antes nomear ante notario herdeira universal á súa filla Nicolasa⁹.

8. Todo era moi raro. Cando o meu pai aínda estaba no barco, o meu irmá Suso foi á guerra, iso que tiña soio 15 anos e collérono case morto porque quedou xordo polo ruído das bombas. En 1941 foise a Rusia coa División Azul. Manolo das cabras tamén foi. Iban para facer méritos diante do Movemento e tentar de favorecer aos que estaban no cárcere.
9. Miña irmá vivía nos Peraes, e esa noite non puido durmir, un gato estivo toda a noite maullando i ela co medo de saber que pasaba algo; facía pouco que vira á Santa Compañía. Pola mañá chegaron có aviso da morte do noso pai.